

ПЕРЕДМОВА

Мене звать Едвард Джозеф Сноуден. Колись я працював на державу, а тепер — на народ. Щоб розгледіти відмінність між цими поняттями мені знадобилося майже тридцять років. Коли ж я нарешті все збагнув, у мене одразу почалися проблеми на роботі. Власне, тому зараз майже весь свій час я витрачаю на те, що намагаюся захистити народ від когось такого, ким колись був і сам: від шпигуна ЦРУ, агента нацбезпеки — чергового технаря, який буде те, що я й сам колись вважав кращим світом.

Моя кар'єра в Роздвіспілці США протривала якихось сім років. Дивно, та це лише на якийсь рік більше, ніж я оце живу у вигнанні в країні, якої не обирав. Та навіть за ту семирічку я встиг докластися до найістотнішої переміни в історії американської розвідки — переходу від точкового нагляду за окремими особами до поголівного спостереження за всім населенням. Я допомагав технічно уможливити цю спроможність одного-єдиного уряду збирати всі цифрові дані світу, навечно зберігати і, за бажання, проглядати їх.

Після подій 11 вересня 2001 року всю провину за нездатність оборонити Америку, за допущення на своїй зміні найбільш

руйнівної атаки на країну з часів Перл-Гарбору повісили на Розвідспілку. У відповідь голови організації взялися створювати систему, яка б не дозволила більше нікому й ніколи заскочити їх зненацька. Оскільки в її основу мали лягти технології — для політологів і менеджерів річ мало не чужопланетна, — двері таємних розвідувальних організацій відчинилися для молодих технарів, серед яких був і я. Так світом заволоділи ботани.

На чому я справді добре знався, то це на комп'ютерах, тому скоро пішов на підвищення. Вже у двадцять два я отримав допуск до таємної інформації Агенції національної безпеки (АНБ) й обійняв свою найпершу посаду, хоч і на самому дні структури організації, а вже менш ніж за рік перейшов до ЦРУ працювати спеціалістом із систем, де отримав доступ до найчутливіших мереж планети. Нагляд з боку дорослих здійснював дідуган, що цілі зміни протирав штани за читанням усілякого бульварного читива, на кшталт романів Роберта Ладлама і Тома Кленсі. В гонитві за молодими талантами кожна організація мала власні правила. Зазвичай туди не приймали без диплома мінімум бакалавра, а згодом — бодай молодшого спеціаліста, — втім, я не мав ані того, ані того, тобто, за всіма правилами, до будівлі ЦРУ впускати мене було не можна.

Роки з 2007 по 2009 я провів у американському посольстві в Женеві у ролі одного з тих небагатьох технарів, розкиданих по всій Європі під дипломатичним прикриттям, перед якими стояло завдання вивести на новий рівень резидентуру ЦРУ на континенті: оцифрувати й автоматизувати мережу, за допомогою якої Америка шпигує за світом. Моє покоління не просто перелаштувало структуру розвідки — ми змінили саме поняття її ведення, адже для нас вона не мала нічого спільного з таємними зустрічами і пошуками закладок у тайниках. Для нас це було передовсім збирання даних.

У двадцять шість номінально я працював у «Деллі», та на ділі — знову в АНБ. Як і в більшості технологічних шпигунів, моїм прикриттям була посада програміста. Мене відіслали до Японії, де

я допомагав створити те, що мало стати глобальною підстраховкою для агенції: гігантську таємну мережу, завдяки якій, навіть якщо штаб-квартиру ЦРУ змете ядерним вибухом, його дані нікуди не подінуться. В той час я ще не розумів, що розробляти систему, яка безупинно стежитиме за життям кожного, — це трагічна помилка.

Повернувшись до Штатів у двадцять вісім, я отримав запаморочливе підвищення й увійшов до групи технічної взаємодії між «Деллом» і ЦРУ. Моєю роботою було сидіти з головами техвідділів ЦРУ і вигадувати рішення будь-яких проблем, які лише могли спасти їм на думку. Моя команда допомогла управлінню створити новий тип комп'ютерної архітектури — «хмару», першу технологію, яка дозволяла будь-якому агенту, хай би як далеко він перебував, отримати доступ до будь-яких потрібних йому даних.

Робота з керування потоками розвідданих привела мене до роботи над питанням, як зробити їх доступними з будь-якої точки світу. Зрозумів я все це на Гаваях, куди у двадцятидев'ятирічному віці приїхав на нову роботу від ЦРУ. Доти мені не розкривали всіх подробиць, і я працював лише над частиною проекту, не знаючи, що він собою являє в цілому. Тільки потрапивши до того райського куточка, я нарешті отримав змогу як слід роздивитися, як усе працює — як окремі механізми утворюють велетенську машину для глобального стеження.

Глибоко під ананасовим полем — на території колишнього, ще перл-гарборзьких часів, підземного авіазаводу — я сидів за комп'ютером, з якого мав необмежений доступ до систем зв'язку, що ними користується чи не кожен чоловік, жінка й дитина на світі, які бодай раз зробили дзвінок чи увімкнули комп'ютер. Близько 320 мільйонів з тих людей виявилися моїми співгромадянами — американцями, за якими ненастанно стежили в повсякденному житті, що є грубим порушенням не лише Конституції США, а й базових цінностей будь-якої вільної країни.

Цю книгу ви читаете тому, що я зробив одну небезпечну річ для людини в моєму становищі — вирішив сказати правду. Зібравши

внутрішні документи Розвідспілки, які підтверджували, що Америка порушує закони, я передав їх журналістам, а ті, ретельно їх перевірили, показали обуреному світові.

Ця книга про те, що передувало тому рішення, і про моральні й етичні принципи, які вплинули на його прийняття, — про моє життя.

Що таке життя? Це більше, ніж те, що ми говоримо і робимо. Це ще й те, що ми любимо, у що віримо. Що найбільше люблю й у що вірю я — це зв'язок між людьми і технології, які йому сприяють. Звісно, серед тих технологій є й книжки, та для мого покоління зв'язок — це насамперед інтернет.

Перш ніж ви скривитися, бо ж чудово знаєте, що то за токсична бридота, яка заповзла в усі закутки сучасного життя, спробуйте зрозуміти, що для мене інтернет, коли я вперше його побачив, був річчю зовсім іншою. Він став моїм другом і наставником, спільнотою, не обмеженою ніякими кордонами, одним голосом, на який озивалися мільйони. Це була нова земля, тільки-но заселена та ще до ладу не досліджена поселенцями, що мирно співіснували одне з одним. Кожен був вільний обрати собі ім'я до вподоби, історію та звичаї. І хай усі там носили маски, ця культура анонімності й поліімії продукувала більше правди, ніж неправди, бо мала радше творчий і об'єднавчий характер, аніж комерційний і конкурентний. Звісно, конфлікти там також ставалися, та доброзичливість і взаєморозуміння все ж переважали. Скрізь панував справдешній дух першого прохідництва.

Тож, сподіваюся, ви розумієте, чому я кажу, що відтоді інтернет змінився до невпізнання. Слід, щоправда, зауважити, що ця переміна сталася зовсім не випадково, а внаслідок систематичних зусиль привілейованої меншості. Спершу вони спробували перевести торгівлю в інтернет, що швидко призвело до утворення бульбашки, яка одразу ж луснула на зламі тисячоліть. Усвідомивши, що користувачі інтернету прагнуть не витратити, а ділитися, компанії

вирішили монетизувати зв'язок між людьми через інтернет. Якщо все, що потрібно людям від інтернету, — це можливість розповісти родині, друзям і незнайомцям, чим вони займаються, а від тих у відповідь дізнатися, чим займаються вони, то компаніям залишалося хіба вклинитися в цей соціальний обмін і обернути його на власну користь.

Це стало початком епохи капіталізму стеження й кінцем інтернету в тому вигляді, в якому я його знав колись.

З мережі зникла творчість, позакривалося безліч чудових, складних, самостійних сайтів. Обіцянка зручності змусила людей обміняти свої особисті сайти — які вимагали постійної кропіткої роботи для утримання — на сторінку в «Фейсбуці» й акаунт у «Джимейлі». За дійсність стали видавати саму лише видимість розпорядження власними даними. Тоді ще мало хто це розумів, та відтоді будь-що, чим ми ділимося в мережі, одразу ж перестає бути нашим. Нащадки інтернет-компаній, що провалилися через неспроможність дати нам те, що цікавило нас найбільше, нарешті отримали для продажу новий продукт.

Цим новим продуктом стали ми з вами.

Що ми дивимося, чим займаємося, де перебуваємо, чого хочемо — все, що ми розкривали, усвідомлено чи ні, відстежувалося і продавалося, але таємно, аби якнайдовше відтягнути те невідворотне відчуття порушення наших прав, що тільки-но почало в нас з'являтися. Такий вид стеження активно заохочувався, ба навіть спонсорувався цілою плеядою урядів, спраглих можливості зазирнути в найпотайніші аспекти життя своїх громадян. Окрім логінів і фінансових трансакцій, у ранніх двотисячних не шифрувалося майже нічого, а це означає, що нерідко уряду не треба було навіть питати в компаній дозволу, аби дізнатися, чим займаються їхні клієнти. Будь-яка влада могла вільно шпигувати за цілим світом, а ніхто про те й не здогадувався.

Брутально знехтувавши своїми основоположними принципами, американський уряд пав жертвою цієї ж спокуси. Щойно він

скуштував плід цього отруйного дерева, його тут-таки охопила страшна лихоманка, і він потайки вдався до тотального стеження — влади, що, у своїй суті, більше шкодить невинним, ніж карає тих, хто по-справжньому на це заслужив.

Лише повною мірою усвідомивши, що за нами ведеться стеження, і проаналізувавши всі його небезпеки, я зрозумів, що населенню — не однієї окремої країни, а всього світу — ніхто не давав права голосу чи бодай шансу висловитися з цього приводу. Без нашої на те згоди за всіма нами встановили цілодобове стеження, підступно приховавши від нас усі його аспекти. На кожному кроці від громадськості — й більшості законодавців — приховували зміни в роботі мережі та їхні наслідки. Куди мені було йти? До кого звертатися? Сказати правду, бодай на вухо, адвокату, судді, а чи й самому Конгресу, вважалося настільки тяжким злочином, що розповідь про це навіть у найзагальніших рисах тягнула на довічне ув'язнення у федеральній в'язниці.

Розгублений, я впав у чорні думки, борючись із власним сумлінням. Я люблю свою батьківщину і відданий службі її народу. З давніх-давен моя родина славилася людьми, що вірно служили нашій країні та її громадянам, а я давав присягу служити не своїй організації і навіть не уряду, а народу і захищати Конституцію, що гарантує громадянські права, які влада так грубо порушує. Я перестав бути просто дотичним до порушення, а став одним з тих, хто прямо його вчиняє. Всі ті роки роботи — на кого я їх витратив? Де баланс між обіцянкою тримати свої знання в таємниці, яку я дав організаціям, що найняли мене, й основоположними принципами моєї вітчизни, служити яким я запрягся? Кому я маю бути більш відданий? У який момент я буду морально зобов'язаний порушити закон?

Пригадавши ті принципи, я зміг відповісти на всі ці питання. Я зрозумів, що коли розповім журналістам про весь масштаб порушень, до яких вдається уряд, це не буде заклик до якогось радикальних дій, адже я не закликатиму до скидання уряду

чи руйнування Розвідспілки, а радше навпаки — нагадаю їм про їхні ж ідеали.

Свобода країни визначається її повагою до прав своїх громадян. Я переконаний, що головним цим правом є обмеження влади уряду одноосібно визначати, де й коли втручатися в ту сферу особистих прав, що в часи Американської революції називалася свободою, а після інтернет-революції — приватністю.

Я заявив про це шість років тому, бо не міг спокійно дивитися на те, як так звані просунуті уряди по всьому світі дедалі менше захищають цю приватність, яку я вважаю — а зі мною і ООН — фундаментальним правом людини. Щоправда, за ці роки ситуація тільки погіршилася, а демократії й надалі скочуються в авторитарний популізм. Це падіння не видно ніде краще, ніж у взаєминах урядів з пресою.

Всі спроби народних обранців делегітимізувати журналістику всіляко заохочуються широкомасштабним наступом на саме поняття правди. Реальне зумисно об'єднують з фальшивим, і все це завдяки технологіям, здатним роздути це злиття до масштабів глобального безладу.

Цей процес я знаю настільки близько, бо Розвідспілка завжди була напрочуд вправна у творенні ірреальності. Ті ж самі організації, що, поки я працював на них, маніпулювали розвідданими, щоб мати привід для розв'язання війни, — а ще користуються забороненими методами, називаючи викрадення людей «екстрадицією», тортури — «посиленням допитом», а тотальне стеження — «збиранням інформації про користувачів», — ні на мить не завагавшись, почали обзивати мене подвійним агентом Китаю, потрійним агентом Росії і навіть куди гірше — міленіалом.

Так вільно вони злословили здебільшого через те, що я відмовлявся захищатися від їхніх нападок. Відколи я розповів усе, що мені відомо, й аж дотепер я намагався не розкривати подробиць свого особистого життя, через які могли б постраждали мої рідні та друзі, що й так уже натерпілися через мою відданість принципам.

Роздумуючи, чи слід писати цю книжку, я зовсім не боявся ускладнити їм життя. Зрештою, рішення розповісти світові про злочини нашого уряду далось мені легше, ніж рішення розповісти тут про власне життя. Зловживання владою, які я спостерігав, вимагали негайної відповіді, однак ніхто не пише мемуарів, ідучи на компроміс із власним сумлінням. Саме тому мені довелося просити дозволу в кожнісінького свого родича, друга, колеги й усіх, кого згадано на цих сторінках.

Так само, як я відмовляюся виступати одноосібним арбітром чужої приватності, я ніколи й подумати не міг, що мені доведеться вирішувати, які секрети моєї країни повинні бути відомі публіці, а які ні. З цієї причини урядові документи я відкрив тільки журналістам. У дійсності, жодного з них я не відкрив прямо.

Я вважаю, і журналісти поділяють мою думку, що уряд має право тримати певну інформацію в таємниці. Навіть найпрозоріша демократія повинна мати право засекречувати, скажімо, особи своїх таємних агентів чи маршрути пересування військ. Запевняю вас, подібних секретів у цій книзі не розкривається.

Розповісти громадськості про своє життя, захистивши приватність своїх близьких і не відкривши державних таємниць, — завдання не з простих, але я мушу це зробити. Між цими двома відповідальностями — ось де треба шукати мене.

ЧАСТИНА ПЕРША